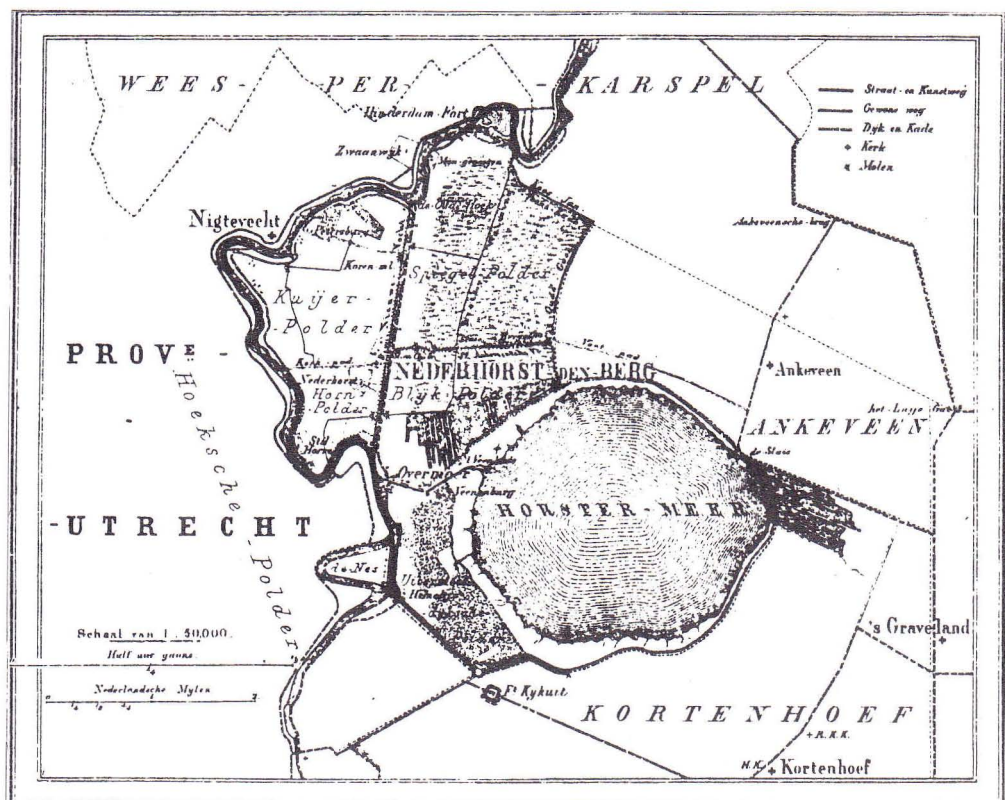

HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

DECEMBER 1994 · NR 16

PROVINCIE NOORD-HOLLAND

GEMEENTE NEDERHORST-DEN-BERG

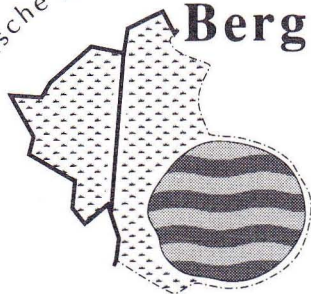
Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	<i>Voorzitter</i>	J.E. Jansen Pieter de Hooghlaan 23 1394 GJ NdB, tel. 02945-4152
	<i>Secretaris</i>	A.M.E. Baar Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 02945-1804
	<i>Penningmeester</i>	K. Scherpenhuijsen Overmeerseweg 76 1394 BE Ndb, tel. 02945-1727
	<i>Leden</i>	J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 02945-4309 W.J. van Deutekom Uiterdijksehof 14 1394 JM NdB, tel. 02945-3343 R.J. Verkaik Fazantelaan 17 1394 CH NdB, tel. 02945-4317
Redactie		G.J.M. Baar Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 02945-4368 T. Griffioen Kuijerpap 6 1394 DA NdB, tel. 02945-4106 J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 02945-4309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed Fazantelaan 1 1394 CH NdB, tel. 02945-1645
Lidmaatschap		f 25,— per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg girek.nr. van de bank: 368387

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

december 1994, nummer 16

jaargang 4

opgericht: januari 1988

Inhoud:

Pagina:

- 402 - Mededelingen en berichten
- 406 - Werinon - Jan Baar
- 408 - Verslag excursie, expositie en lezing
- 411 - Kooi en Kooikerboog bij Venenburg - Jan Baar
- 414 - De Nes/Papierfabriek - J. Boerstra
- 420 - Nes-gegevens - Jan Baar
- 421 - Van de kaart - Ruud Verkaik
- 422 - Wat vroeger nog kon in onze ommelanden -
Gerard Baar

MEDEDELINGEN & BERICHTEN

KONTAKTBLAD

In december 1993 werd in ons blad een oproep geplaatst om een echte naam te bedenken voor het Kringtijdschrift.

Allen die hun best gedaan hebben zijn wij zeer erkentelijk, maar gezien de onderzoeksontwikkelingen van naarstige geschiedvorsers blijkt Nederhorst den Berg, onder de naam Werinon, een vooraanstaande plaats gehad te hebben in de ontwikkeling van de Noordelijke Vechtstreek.

Wij als redactie hebben, met instemming van het bestuur, besloten ons blad "Werinon" te noemen.

Onder de inzenders van namen is door het bestuur het boek van Krol verloot. Mevr. Kooij van de Vreelandseweg is de gelukkige winnares. Wij hopen dat de naam Werinon verweven wordt in het spraakgebruik van de Historische Kring.

Voor verdere informatie raden wij u aan het artikel over Werinon in dit nummer met aandacht te lezen.

CONTRIBUTIE

Als u uw contributie over 1994 nog niet voldaan hebt, kunt u dat alsnog doen. Voor 1995 mag u ook best al betalen, als u bang bent het het volgend jaar te vergeten. Het gironummer van de penningmeester vindt u aan de binnenzijde van de omslag.

LEDEN

Tijdens de expositie over het Onderwijs hebben zich aardig wat nieuwe leden aangemeld. Het kan niet meer lang duren of het 200ste lid kan ingeschreven worden. We zijn benieuwd wie dat zal zijn. Opgeven bij het secretariaat.

CURSUSSEN

De Stichting Regionale Geschiedbeoefening Noord-Holland organiseert weer cursussen in 1995. Diegene, die zich met loka-

le of regionale geschiedenis bezighouden, of dat wel zouden willen gaan doen, kunnen zich aanmelden.

Voor de volgende cursussen kan nog ingeschreven worden:

- Geschiedenis van de Armeenzorg - jan. 1995 4 lessen - kosten f 60,-, Amstelveen.
- Geschiedenis van de Arbeidersbeweging - jan/febr. 1995 5 lessen, kosten f 75,-, Hoorn.
- Het verleden in beeld gebracht - febr/mrt 1995 4 lessen - kosten f 60,-, Haarlem (Wat te doen met films, foto's en ander beeldmateriaal).
- Kadercursus Registratie en Documentatie - maart 1995 4 lessen - kosten f 60,-, Hilversum.
- Cursus "Het schrijven van een historisch artikel" - jan/febr.1995, 5 lessen, kosten f 100,-, Haarlem.

Nadere inlichtingen: Jan Baar, Kerkstraat 6, tel. 4309.

WELKOM

Al sinds geruime tijd wordt het provinciale monument, de Mitrailleur-Kazemat langs de Randweg bij het gemaal van de Horstermeer, opgesierd door een prachtig aangebrachte tekst "WELKOM in NEDERHORST DEN BERG". Wie kan ons iets meer vertellen over ontstaan, achtergrond en bedoeling van deze vriendelijke verwelkoming?

PRESENTATIE

Tijdens het zomerspektakel stond de Historische Kring weer met een kraam op de braderie. Het getoonde materiaal in de kraam trok veel aandacht. De belangstellenden vóór de kraam gaven een schat aan nuttige informatie door aan de Kring. De uren vlogen om.

De Kring was ook aanwezig, 10 september jl., bij de Jaarmarkt op het plein, georganiseerd door de Stichting Vrienden van het Plein.

GESCHONKEN AAN DE HISTORISCHE KRING

- F.H. Grobbe: "Het van Brants Rus Hofje" (met gegevens over Tsaar Peter de Grote en de stichter van Petersburg,

- Christoffel Brants) overdruk - Hr. F.H. Grobbe, Amsterdam.
- Tegeltje van de Warinschool - Han van Asselt.
 - Gevelbord H.M. Hendrikse, aannemer - Rin van der Molen.
 - Gids voor Historisch Onderzoek in Noord-Holland - Stichting Regionale Geschiedbeoefening, Haarlem.
 - 1 foto "Zanggroep Dubbelmannen Kwartet" en 1 foto Vecht en Dijk 1926 - Ans Langeveld-van der Voorn, Texel.
 - 1 klassefoto Jozefschool - Joke Wiegmans.
 - Foto's Schoollocaties 1995 - Jan Baar.
 - Foto's en documenten "100 jaar Warinschool" - Fam. Portengen-Pos.
 - 1 Ansichtkaart Reeveert - mevr. J. Welle, Utrecht.
 - 1 boek "Stop- en borduurlappen" - mevr. J. Welle, Utrecht.
 - 1 Beker met afbeelding van de molen op het Ankeveensepad - Annie Versloot.
 - 2 foto's Jozefschool 1935/1936 - Ans Langeveld-van der Voorn, Texel.
 - Foto's Damping Reeveert 1970 en foto's bebouwing Overmeer en Voorstraat - A.J. Baar, Huizen.
 - 2 ansichtkaarten - Y. Rollman.
 - 1 foto in lijst Spelevaren op de/het? - Hr. van Noord.
 - 1 ladenkast A4 - NERA.
 - Foto's - C. Verweij.
 - 1 foto Warinschool ongeveer 1920 - mevr. B.v. Leeuwen-van Huisstede.
 - Foto's Bondshotel en Ooievaarsnest - mevr. C. Middelkoop-Steenmetz.
 - Foto's Overmeer - Fam. H. Voogd.
 - Foto Onthulling Infobord Recreatiegebied - H. Aalderink, Vreeland.

AANDACHTSPUNTEN

- mei 1995: 50 jaar bevrijding.
- oktober 1995: 25 jaar gedempte Reeveert.
- januari 1996: 25 jaar geleden kasteelbrand.
- 1996: TSAAR PETER JAAR.

Stilzitten is er niet bij. De plannen voor '95 en '96 gisten al in onze hoofden.

Een Werinon in mei 1995 merendeels over 50 jaar bevrijding. Dan in oktober 1995 is het al weer 25 jaar geleden dat de Reevaart gedempt is.

En ... 1996 is uitgeroepen tot het Tsaar Peterjaar. Dat is ons voorlopig eindpunt. Misschien nog een monument. Een dukdalf misschien? In Rusland heet zo'n paal toevallig ook dukdalf omdat Tsaar Peter het scheepstimmervak heeft geleerd in ons land en uit kwam rusten op het landgoed Petersburg aan de Vecht, waar geen spaan meer van over is.

SCHRIJVEN

Wilt u uw herinneringen (bijv. over de bevrijdingsfeesten in mei '45) op schrift stellen (een mens kan meer dan hij denkt) dan houden wij ons aanbevolen.

Wij publiceren graag uw artikelen en willen eventueel helpen het Werinon-klaar te maken.

VOLGEND NUMMER

Kopij voor het volgend nummer graag vóór 1 februari 1995 inleveren.

AGENDA 1995

12 januari - 20.00 uur - de Bergplaats

Lezing door Korine Hazelzet over

"De fasen van het leven door de eeuwen heen"

(De aangekondigde lezing over Werinon/Nederhorst den Berg door Prof.Dr. P.H.D. Leupen kan helaas niet doorgaan).

30 maart - 20,00 uur - de Bergplaats

Ledenvergadering.

Diavoorstelling uit eigen collectie.

mei/juni - zomerexcursie

Veenmuseum "Op hoop van zegen" in Vinkeveen.

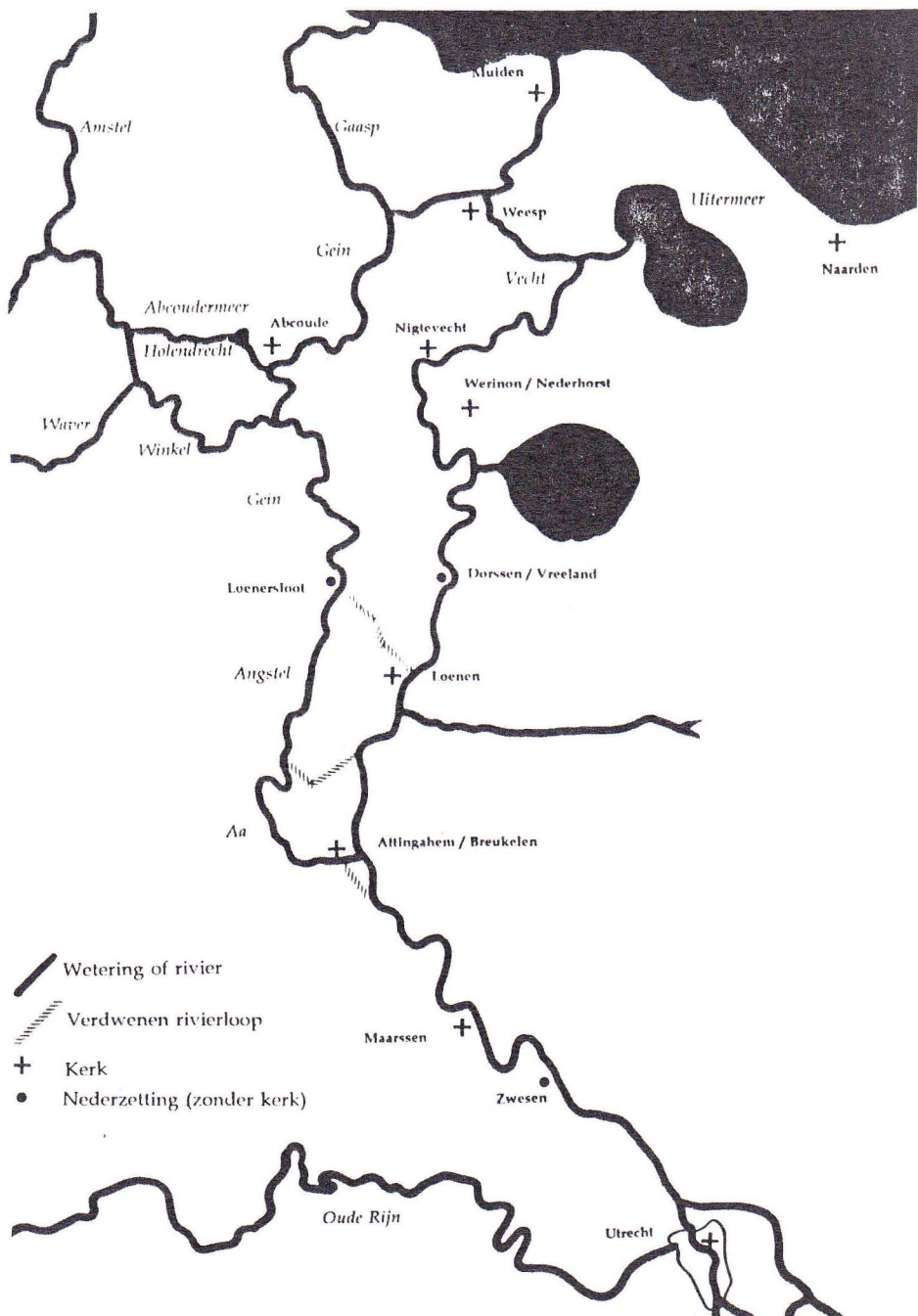
WERINON/NEDERHORST DEN BERG

Jan Baar

In 1993 verscheen in de reeks "Middeleeuwse studies en bronnen", deel 37 "De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek", door A.L.P. Buitelaar (Uitgeverij Verloren, Hilversum). In dit proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan de Universiteit van Utrecht wordt vooral ingegaan op de rol van ministerialen, de maatschappelijke stand van onvrije lieden met enige rechten. Zij werden vanaf de 11e eeuw op hoge posten in het bisdom Utrecht geplaatst en gerecruteerd voor de bisschoppelijke krijgsmacht. Door deze benoemingspolitiek probeerde de bisschop van Utrecht de macht van de edelen in te perken. In het hoofdstuk: De rol van de ministerialen bij ontginningen en bestuur met name in de Vechtstreek, wordt aan de nederzetting WERINON ruime aandacht besteed.

In de Romeinse tijd waren de hogere gronden langs de Vecht bewoond. Rond 250 jaar na Chr. daalde het bevolkingsaantal drastisch. Ongeveer vier eeuwen lang zijn er praktisch geen gegevens over de Vechtstreek voorhanden. Vanaf het midden van de 7e eeuw zijn er wel weer duidelijke aanwijzingen van bewoning. In een goederenlijst van de abdij van Werden van rond 900 wordt o.a. melding gemaakt van de kerk en al het land van Werinon. Werinon zou gezocht moeten worden in Nederhorst den Berg. Werinon/Nederhorst den Berg kan beschouwd worden als de moederparochie van de hele omgeving. Vóór 900 omvatte het kerkelijk gebied van Werinon een groot deel van het gebied in het noorden van de Vechtstreek. Het gebied van de parochies Loenen, Muiden, Weesp, Naarden en Nigtevecht zou tot de 9e of 10e eeuw tot Werinon behoord hebben, evenals Ankeveen en Kortenhoef, die later van de oerparochie afgesplitst werden. De kerkelijke indeling van de Vechtstreek in de vroege Middeleeuwen lijkt verband te houden met het nederzettingspatroon. Breukelen/Attingahem speelde een dergelijke centrale rol voor het gebied ten zuiden van Werinon.

Werinon wordt dus vermeld in de 9e en 10e eeuw. De oudste verwijzing naar de naam Nederhorst dateert uit de 12e eeuw. Een "Horst" naam duidt op een met struikgewas of bos begroei-

de verhoging in het landschap. De begroeide verhoging, de "berg", is een natuurlijk landschapselement, een zandige hoogte temidden van het veen. Naarmate het veen tengevolge van de ontginningen inklonk, kwam de "berg" steeds duidelijker uit in het landschap. Een landschappelijk element deed de oorspronkelijke naam Werinon verdwijnen.

Na afsplitsing van al die parochiegebieden bleef Werinon/Nederhorst den Berg ten oosten van de Vecht, inclusief Ankeveen en Kortenhoef, over. Dit territorium werd wel aangeduid als "het gebied rondom het Overmeer".

In het begin van de 14e eeuw werd Ankeveen afgescheiden van de "matrix ecclesia" Nederhorst, aan het einde van die eeuw ook de parochie Kortenhoef.

De kerk van Werinon/Nederhorst den Berg kan dus beschouwd worden, volgens de theorieën en ideeën van deze dissertatie, als het kerkelijk oorspronkelijke middelpunt van de noordelijke Vechtstreek

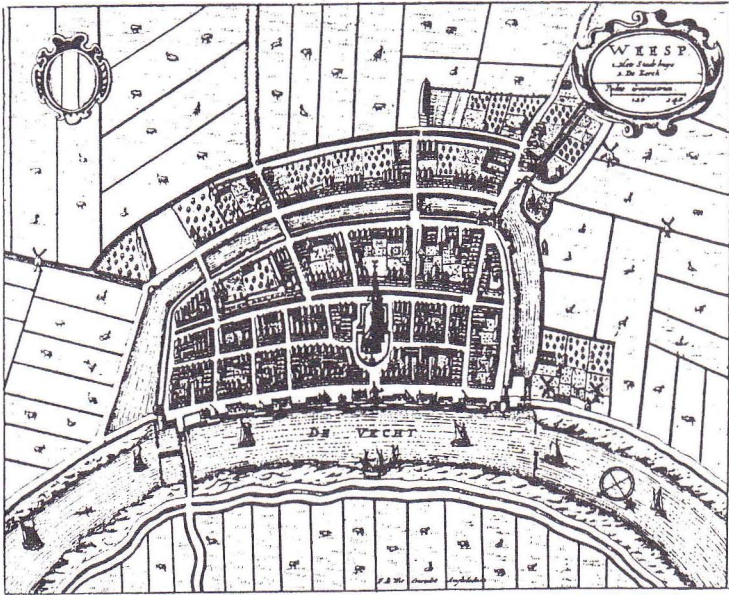
De kerk had toentertijd veel meer invloed, zeggenschap en macht dan alleen op het kerkelijke gebied.

Werinon/Nederhorst den Berg: Oorspronkelijke kern van de Noordelijke Vechtstreek.

ZOMEREXCURSIE NAAR WEESP

Op de mooie zomeravond van 30 juni 1994 waren 40 leden en belangstellenden naar de Grote of Laurentiuskerk in Weesp gekomen om iets over de geschiedenis van deze kerk en de stad Weesp te horen. Na het welkomstwoord en de koffie vertelde de heer Schulp aan de hand van een maquette het een en ander over de historie van deze middeleeuwse kerk.

Daarna werd in drie groepen, onder leiding van drie deskundige gidsen, het centrum van Weesp verkend. De mooie gerestaureerde synagoge, het oudste pand van Weesp in de Slijkstraat, de statige huizen langs de Hoogstraat met het voormalige Gemeentehuis van Weespercarspel, het schitterende stadhuis, enz. enz. Door smalle steegjes en langs mooie gracht- en Vechtgezichten kwamen de bezoekers bij het uit 1861 daterende Fort op de Ossenmarkt, waar de Historische Kring Weesp een prachtig onderkomen heeft. Daar werd nog enige tijd nagepraat, waarna ieder naar huis toog met een betere kijk op Weesp.

Weesp. Uit: F. de Wit, *Theatrum*, ca.1680

Historische Kring Weesp, hartelijk dank voor deze mooie stads-excursie.

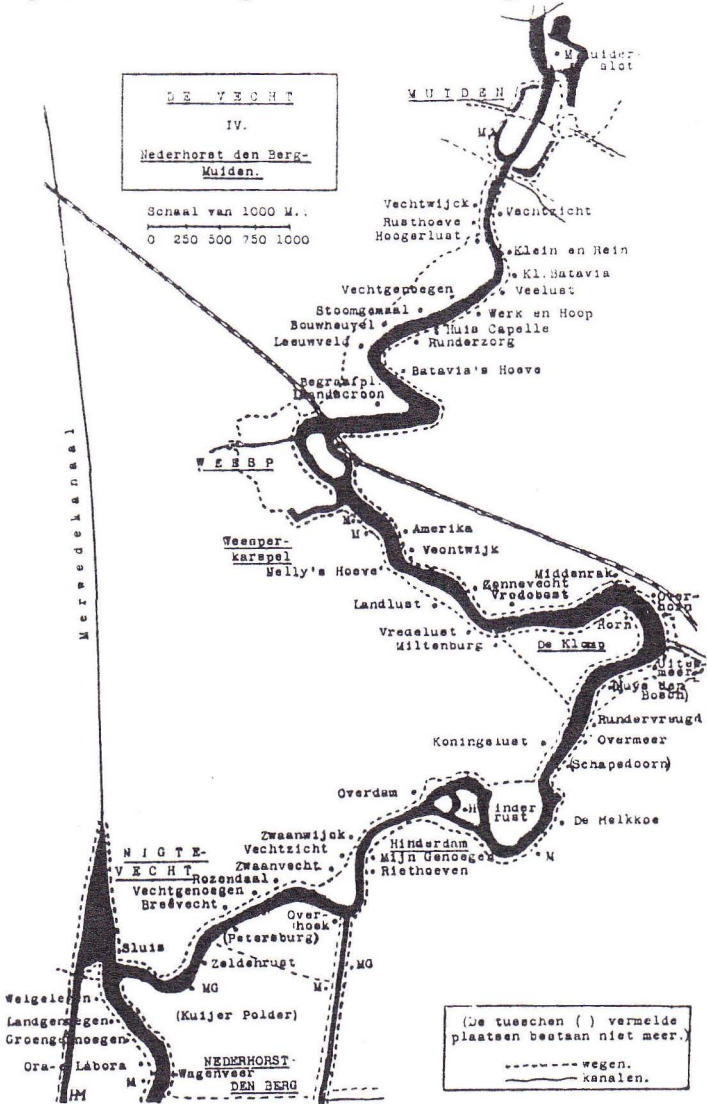
EXPOSITIE ONDERWIJS IN NEDERHORST DEN BERG

Vrijdag, 14 okt. om 19.00 uur kon burgemeester Goudberg met behulp van een schoolbord de expositie in de "Bergplaats" openen. Hoewel hij zich ongetwijfeld goed voorbereid had, maakte hij gebruik van een spiekbriefje. Met behulp daarvan schetste hij in het kort de gang van zaken wat betreft het onderwijs in de gemeente.

Daarna konden de bezoekers de tentoonstelling gaan bekijken. Het was die eerste avond een gezellige drukte. Velen lieten zich ook de twee volgende dagen niet de gelegenheid ontgaan aan de hand van de vele foto's en ander tentoonstellingsmateriaal herinneringen van soms lang geleden op te halen. Prachtige foto's, oude schoolplaten, getuigschriften, handwerkjes, bouwtekeningen en andere documenten gaven volop gelegenheid tot een feest van herkenning en herinnering. Zo'n 500 belangstellenden bezochten deze derde expositie van de Historische Kring.

LEZING "DE VECHT. EEN STROOM VOL VERHALEN".

Vrijdagavond 4 november konden de heren Piet Honig en Nico Kortenhoever voor 50 belangstellenden hun beelden en verhalen van de Vechtstreek kwijt. Zij maakten er een mooie avond van. De aanwezigen kregen prachtige dia's te zien van veel bekende en onbekende plekjes in onze mooie Vechtstreek. Zeer terecht hadden de heren de mooie plekjes van Nederhorst den Berg uit de serie gehouden. Elke Berger kent die immers!

KOOI EN KOOIKERBOOG BIJ VENENBURG

Jan Baar

In de raadsvergadering van 19 mei 1994 zijn namen gegeven aan twee nog aan te leggen straten en het parkeerterrein ten zuiden van de Blijkpolder. Het parkeerterrein (alleen voor personenauto's) zal **De Kooi** gaan heten. De straat langs de woningen, aan de voormalige ijsbaan, nabij de Kooi, krijgt de naam **Kooikerboog**. De weg door het bouwplan ten noorden van de Meerlaan, tussen Randweg, Meerlaan en Manège, zal **Venenburg** genoemd worden.

De naam Veenenburg komt op oude kaarten tot ongeveer 1900 voor. Het terrein ten zuiden van het bouwplan Meerlaan, in de Prutpolder en ten oosten van Overmeer wordt als zodanig aangeduid, ongeveer in de hoek van de boerderij van Van den Berg. Waar de naam precies voor gestaan heeft, is niet duidelijk. Waarschijnlijk zal het een boerderij of een groep huisjes geweest zijn.

De Kooi en Kooikerboog houden verband met de eendenkooi, die in het westen van de Horstermeer, aan de Overmeerse kant, in bedrijf is geweest.

In 't Gooi en de Vechtstreek hebben veel eendenkooien bestaan. Eenden waren in de 17e en 18e eeuw geliefd voedsel bij de "betere stand". Een eendenkooi bestaat uit een grote plas, waaromheen bomen aangeplant zijn. Rond kooi en kooikersbos wordt de rust gegarandeerd. Binnen dat rustgebied, de "afpalingsskring", mocht niet gebouwd worden en mochten geen werkzaamheden verricht worden, die de rust verstoorden. Als er geen rust was, werd er immers weinig gevangen.

De kooi in de Horstermeer was eigendom van de bezitter van het Meer. In 1761 verhuurt de eigenaar Lodewijk de Bas "de Horstermeer voor desselfs visscherijen sools deselve van oudstijds bevist is en de Voogelkooij daar in leggende". Cornelis van den Heuvel moet per jaar 400 "Caroly" guldens betalen. Het contract loopt 10 jaar. De huurder "sal gehouden weesen geen vreemde menschen in de Meer te laten hangelen". De verhuurder zelf mag vier keer per jaar vissen in de Meer. "Soo de huurder snippen mogt vangen sal de verhuurder de voorkeur

hebben voor de prijs van 2½ st. het stuck". Deze delicatessie liet de Heer de Bas zich niet graag ontvliegen.

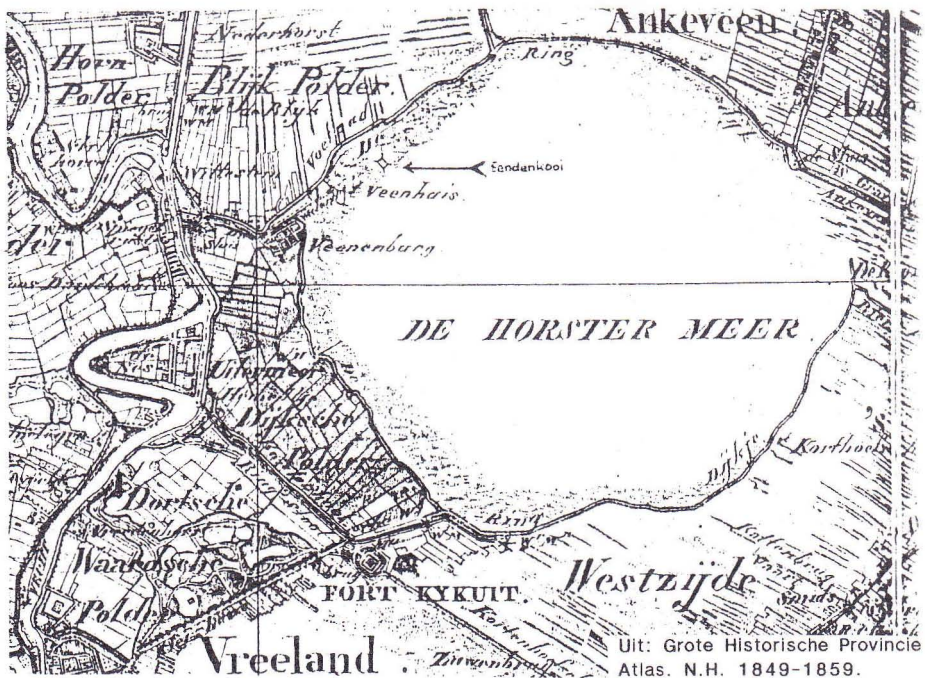
De huurder moet de kooi op behoorlijke diepte houden. De verhuurder verbindt zich "om een sloot te maken, die op de meer aanloopt, beginnende van de Malmoole af, en deselve na de treckteijt aan te besteede".

Als een der partijen het contract wil verbreken, zal er een opzegtermijn van een jaar in acht genomen worden en dan "soo sal de huurder de eijeren van de Kooieenden niet langer mooge gaderen als tot den laatsten maand".

In 1795 verhuren de Erven van de Heer de Bas vis- en kooirecht voor 5 jaar aan Dirk Portengen. Hij zal *f* 450,-- per jaar aan huur moeten betalen. De condities zijn in grote lijnen dezelfde als die van 1761. Alleen hebben de Erven blijkbaar minder trek in watersnippen, want in het contract wordt hier niets meer over vermeld. Zij eisen wel, dat Portengen voor borg zorgt; ze zijn er blijkbaar niet echt van overtuigd, dat de kooiker de huur kan opbrengen.

Als op 1 mei 1800 het contract tussen de Erven en Dirk Portengen vernieuwd wordt, is de huur verlaagd tot *f* 400,- voor de tijd van 4 jaar. Riet en hout mag de huurder, zoals voorheen gebruiken, "dat in de sodde off kant staat tegen de Meerdijk, strekkende van het Kooijpad, tot aan de Molenstaal bij de schotdeuren, mits dat het hout op zijn behoorlijke tijd gehakt, en het riet als het blad er aff gesneeden werd". Over een borg wordt niet meer gerept.

In 1814 geeft de Opperhoutvester van het Tweede Jagtdistrict in Noord-Holland voor 21 gld, 5 st. en 4 c. een "Acte tot registratie van een Eendekooy liggende in de Horstermeer" af. Burgemeester Sanderson schrijft de heer de Bas op 25 aug. 1819, dat er geen document te vinden is, waaruit blijkt, wanneer de afpaling van de eendenkooi geschied is. Om de Heer de Bas ter wille te zijn, geeft de Burgemeester wel een certificaat af: "De ondergetekende, Schout van Nederhorst den Berg, certificeert bij deze ten verzoeke van de Wel Edelen Heer Hendrik de Bas, grondeigenaar in deze gemeente, dat door hem wordt gepossideerd de Eendekooy, liggende in de Horstermeer, onder deze gemeente, waarvan volgens bekomene informatiën, sedert onheugelijke tijden de afpaling zonder interruptie steeds

bestaan heeft. Nederhorst den Berg, 28 Augustus 1819, Get. Joh. Sanderson.

In 1834 verleent de Opperhoutvester voor f 21,38 een akte van registratie "eener Eendekooi in de Overmeer, met het regt van afpaling op Eenhonderd Dertien roeden, gerekend uit het midden der Kooi".

Tot hoelang de Horstermeerse Eendenkooi in gebruik is geweest, is niet duidelijk. Bij de droogmaking in 1882 wordt geen melding gemaakt van de kooi.

Het is niet verwonderlijk, dat in deze waterrijke, dus vogelrijke omgeving meerdere eendenkooien bestaan hebben. Ook in de Spiegelpolder heeft een kooiker gedurende langere tijd een eendenkooi beheerd.

In en om het Naardermeer waren diverse eendenkooien. Er is er nu nog een in gebruik; de vangsten zijn echter minimaal. Men is er wel van doordrongen, dat het bewaren en in stand houden van kooien een goede zaak is. De cultuurhistorische waarde en het natuurlijke rustgebied rond de kooiplas, pleiten voor de nog bestaande eendenkooien. Bèhalve die in het Naardermeer is er in onze omgeving nog een kooi in functie in het polder- en plassengebied tussen Tienhoven en Nieuw-Loosdrecht.

DE NES, OF HET REALENEILAND

J. Boerstra

DE PAPIERFABRIEK

Op 27 en 28 november 1837 zijn 52 personen bijeen in het logement de Doelen in Amsterdam en stichten een commanditaire vennootschap, met de doelstelling:

"de Oprichting, in Werkingbrenging en Voortzetting eener Mechanieke Papierfabriek hier te Lande".

Zestig personen zijn bereid 200 aandelen van f 500,- te nemen in de vennootschap, betaalbaar in drie termijnen nl.: 30% een week na de stichting, 30% bij de aflading van de machines uit Londen en 40% bij het gereedkomen van de fabriek. Onder de deelnemers zijn velen uit de Vechtstreek nl. Jan van den Andel, burgemeester van Vreeland voor zichzelf en als gemachtigde van de volgende personen:

Jhr. Beeldsnijder van Voshol, lid Prov. staten Utrecht

Johannes Willem van Reenen, idem (Vechtlust Loenen) Hendrik Cornelis du Bois, John Christoffel Walkart, grondeigenaar, Nicolaas Bastert, steenbakker en Dirk Jut, allen uit Breukelen.

De tot directeur van de commanditaire vennootschap benoemde heer Van Kempen Bavink, koopman te Amsterdam, kreeg tot taak de fabriek te organiseren in den Lande en deze te drijven onder de naam "Van Kempen Bavink".

De papierfabriek:

De produktie was voornamelijk handwerk en ten dele door gebruik van wind en watermolens, soms een rosmolen, mechanisch.

De grondstof bestond hoofdzakelijk uit lompen en water. Het witgoed was bestemd voor wit papier. Soms werd ook wel bontgoed voor wit papier gebruikt, maar dan moesten de lompen vele malen gebleekt worden.

De verwerking verliep als volgt: Lompen kopen, opslaan, sorteren, scheuren, nat of droog malen of stampen, mengen met water, soms bleken en wassen.

Papier scheppen, nat persen, droog persen, drogen aan de lijn, sorteren en opslaan voor gebruik of verkoop.

De concurrentie was in die tijd groot. Buitenlands papier kwam goedkoop op de markt. Zelfs invoerrechten tot 15% hielpen niet om de concurrentie te bedwingen. Door de dure tijden waren lomp schaaars en stegen in prijs.

Het buitenland verwerkte in 1799 de papierpulp al gedeeltelijk mechanisch. In Frankrijk werden nieuwe machines ontwikkeld, in Engeland verbeterd tot continu werkende machines, waarna het papier er gedroogd en op rollen uitkwam. De aandrijving vond plaats met stoommachines.

De reeds jarenlang bestaande papierfabrieken van Van Gelder/Schouten in Zaandijk en Gerrevink in Wapenveld, besloten in 1837 hun bedrijf te mechaniseren. Uit het niets kwam daar nog een derde fabriek, zonder enige ervaring bij. De initiatiefnemer is niet bekend. Dit werd het bedrijf "Van Kempen Bavinck".

Het was nog niet bekend waar deze fabriek gevestigd moest worden, maar misschien toch ook wel, want een maand na de stichting van de vennootschap, op 7 december 1837, verkoopt Jhr. Beeldsnijder van Voshol voor f 5.000,-- een deel van het eiland de Nes, als volgt omschreven:

"Zekere huizinge, stalling en wasscherij benevens de daartoe behorende grond, boomen en hakhout daarop staande, zijnde een gedeelte van de voormalige hofstede of buitenplaats, genaamd de nes of nessenrak, staande en gelegen onder de gemeente Vreeland, strekkende van de gestlagen paal bij het schuithuisje tot aan de gestlagen paal bij het hek of dam tot den ingang van de moeserij en Vecht" en "eene grootte van één bunder 82 roeden en 65 ellen" en "is in de koop speciaal mede begrepen de pont of schipbrug liggende voor in de rivier de Vecht, maar niet die welke achter bij de stal ligt, dat de koper nimmer eenig water in de slooten zal mogen brengen maar verplicht wezen hetzelfde te lozen in de Vecht, dat de heer verkooper aan den heer koper, zijne erven of rechtverkrijgenden, eene plaats zal moeten vergunnen op den dijk tot eene overhaal met de pont door de rivier de Vecht, alsmede de vrije doorvaart zo ver de fabriek strekt door de

stille Vecht, zullende de heer kooper nimmer eene vaste brug in de Vecht mogen leggen, tenzij met speciale toestemming van de regering der stad Utrecht".

Op 11 dec. 1839 besluiten de zestig aandeelhouders het stichtingskapitaal groot f 100.000,- te verhogen met f 25.000,-
De papierfabriek wordt op 10 april 1840 grotendeels door brand verwoest. Na de brand wordt de fabriek weer hersteld
Het is 30 maart 1842 en op de derde algemene vergadering van aandeelhouders wordt o.m. het volgende genotuleerd:

De omzet ligt achter op de geplande produktie, deels veroorzaakt door scherpe buitenlandse concurrentie, en deels door tegenslagen tengevolge van strenge vorst (bevroren zeven en machinedelen, partij bevroren aardappelen met f 460,- schade) etc. etc.

Jaarproduktie van 14.000 riemen niet gehaald. Wel gemaakt 10.000 riemen waarvan 8.000 verkocht. Markt is slecht. Order voor Handelsblad noodgedwongen aangenomen leverde een verlies op van f 2.000,-. Ook post- en schrijfpapier gemaakt en moeilijkheden daarmee ondervonden. Moeilijke aanloop met hoge kosten. Reeds besparingen gemaakt. Twee machinisten elk kostend f 12,- per week zijn afgeschafd en door goedkopere krachten vervangen. Ook op brandstofkosten en stoomkosten bespaard. Desondanks voor het boekjaar 1841 een totaal verlies met Staat van Zaken met niet meer dan f 14.855,01.

De directeur betreurt de gang van zaken maar is voor de toekomst hoopvol en geeft als vooruitzicht:

Er zijn al veel orders binnen en de jaarproduktie is zeer wel haalbaar.

Besparingen en verbeteringen in de produktie, alsmede vermindering in loonkosten leveren f 3.000,- op. De agent in Amsterdam is niet meer nodig, f 600,- besparing. De lompenprijs is nu oneindig minder dan vorig jaar en levert een voordeel op van wel 15%.

De verwachte verhoging van de invoertarieven zal op de prijs en omzet een gunstige werking hebben.

Het bedrijfskapitaal is in de geldmiddelen gedaald tot luttel of niets.

De vergadering vraagt hoeveel geld er nodig is om voort te gaan en de directeur adviseert *f* 50.000,-. De aandeelhouders willen dit niet opbrengen en met 163 tegenstemmen en 27 voorstemmen wordt besloten de vennootschap te liquideren.

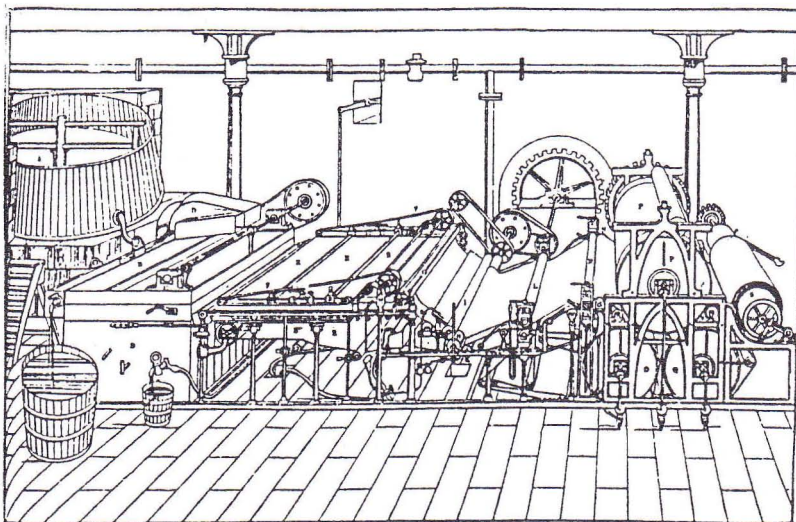
Hiermee is een papieren avontuur van *f* 125.000,-, na 53 maanden, ten einde.

Er wordt, naast de directeur, een liquidatiecommissie benoemd bestaande uit de heren Rendorp, van der Hucht en Hagedoorn. Op 26 aug. 1842 wordt de fabriek geveild en gekocht door Willem Hendrik Gompertz, industrieel, wonend te Amsterdam. Hij kocht de grond en opstallen voor *f* 5.000,- en de machinerieën voor *f*10.511,-.

De handelman Gompertz veilt daarna in april 1843 de grond, de opstallen en een deel van de inventaris.

De grond en alle opstallen, welke gesloopt en afgevoerd moeten worden, behalve de bestrating, werden opgehouden. Het hoogste bod, *f* 5.166,50, was van Jan van den Anhel.

De inventaris wordt geveild in 122 kavels, met een opbrengst van *f* 1.038,25. Van den Anhel kocht hiervan 38 kavels voor een bedrag van *f* 262,60.

.. Een langzeef machine van het type, dat ook in Vreeland werd gebruikt.
avure uit "Nederlandsch Magazijn", 1837.

In april 1844 veilt Gompertz 2 stoomketels, 2 stoommachines van 4 en 36 PK en enkele bakken. De ketels en machines gaan weg voor *f* 1.520,-. Jan van den Andel koopt een bak en een pomp voor *f* 76,-. Wennekendonk, de smid, koopt een bak voor *f* 55,-.

Op diezelfde veiling worden door Jan van den Andel ook materialen geveild. Negen kavels, met in totaal 110 planken werden door 9 personen uit Vreeland gekocht voor *f* 75,25.

Over de verkoop van de papiermachine is nog niets bekend. De papiermachine was van het langzeeftype, ontwikkeld en gepatenteerd door H. Fourdrinier, en had een lengte van 9 en een breedte van 2 meter.

Het papieren avontuur gaf de aandeelhouders een verlies van ca *f* 110.000,-. Fam. Blomhoff uit Amersfoort had 23 van de 250 aandelen en verloor ruim *f* 12.000,-. Jhr. Beeldsnijder, die slechts 4 aandelen kocht, won *f* 100,-. Jan van den Andel verloor niets en had wat winst uit grondtransakties.

TERUG NAAR DE NES

Op 5 juli 1844 koopt Jhr. Beeldsnijder de grond en opstallen van de gesloopte papierfabriek terug voor *f* 1.900,-. Hij maakt dus een winst van *f* 3.100,- op de terreinverkoop en noemde zich daarna:

"Jhr. Beeldsnijder van Voshol en de Vrije Nes"

Na zijn overlijden in 1853 werd de Nes toebedeeld aan zijn weduwe Martina Adriana Maria van Toulon.

Jan van den Andel had nog belangen bij de Nes en verpacht op 21 aug. 1849 veldgewassen die op de Nes staan. Aardappelen en kool brengen *f* 366,50 op en moeten vóór 1 oktober van het veld verwijderd zijn.

Na 21 jaar, in 1857, verkoopt Douairiere Beeldsnijder haar bezit de Nes aan Gerrit Gijsbertus van den Andel, Gemeentesecretaris van Vreeland, zoon van Jan, voor de prijs van *f* 11.500,-.

In de omschrijving worden als opstallen genoemd:

een huis van 36 m², een huis van 81 m², 1 papierfabriek, terrein 2.420 m² en een plaats van 754 m².

De Nes blijft daarna gedurende 70 jaar tot 1927 in eigendom van de familie Van den Andel.

Overzicht overige eigenaren:

1927 De Vecht rond de Nes wordt op naam gesteld van de Provinciale Waterstaat van Utrecht.

- 3-10-1927 Wed. Diephuis verkoopt de Nes aan H.Pos en J.A.M. Nieuwendijk uit Nederhorst den Berg voor f 35.000,-.
- 28-02-1930 Pos verkoopt zijn aandeel in de Nes aan Nieuwendijk.
- 2-12-1931 Nieuwendijk verkoopt een stuk oever van de Nes aan Waterstaat van Noord-Holland voor de aanleg van het Hilversums kanaal, uitkomend op de Nes-servaart.
- 17-07-1934 Nieuwendijk verkoopt de Nes aan de Amsterdamse Ballast Mij (ABM) voor f 39.000,-.
- 26-03-1936 Dirk Blankevoort koopt de Kuijlen.
Hij laat het terrein ophogen en vestigt er een aannemingsbedrijf van grond- en baggerwerken.
- 16-09-1944 Dirk Blankevoort schenkt de Kuijlen en het bedrijf aan zijn vier zoons.
- 22-11-1949 Stichting van N.V. Blankevoort Aannemingsbedrijf, in 1994 nog bestaand.

De ABM liet zand uit de Nes zuigen, voor o.a. ophoging van De Kuijlen (was griendland) van Blankevoort. Dit gebeurde met of zonder toestemming en toezicht? Het gevolg was, dat stukken van het vroegere Vechtdijklichaam verzakten en onder water verdwenen.

Wel werd er weer baggerspecie teruggestort, maar uiteindelijk verzakte de vroegere Oostelijke Vechtdijk steeds verder en bleven er slechts een aantal eilandjes over.

Op de Nes kwam, in de jaren zestig, de watersport meer en meer in gebruik, wat later weer onmogelijk gemaakt werd door loeiende speedboten.

Daarna werden de dijkgangen afgezet met drijvende keerbalken om de watersport terug te dringen. Op een eilandje (stuk dijklichaam) werd regelmatig door Waterstaat opgevisst drijfhout uit de Vecht verbrand. Het ontstaan van de dwanghavens de Nes, de opzet en de verwording hiervan is een verhaal op zich, dat nog steeds gaande is.

Op 14 okt. 1982 verkoopt de ABM, sinds 20 maart 1969 Ballast Nedam genaamd, de Nes voor f 60.000,- aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, die tot op heden nog eigenaar is.

Lezing van de heer J. Boerstra, gehouden voor de Historische Kring Nederhorst den Berg in april 1994. Het eerste gedeelte van deze lezing vindt u in HKN nr. 14, juni 1994.

NES-GEGEVENS

Jan Baar

Uit de archieven kwamen ook nog de volgende gegevens over de Nes naar voren:

Controleur 1e klasse der directe belastingen.

De Nes onder art. 4b van het relève genoteerd behoort tot geene polder, zijnde rondom door de Vecht ingesloten; ter wering van het Vechtwater moet deze plaats zich versterken met kadens en het binnenwater uitmalen.

13 nov. 1819

..... dat de Nes behoort aan één en dezelfde eigenaar, die niet gehouden is tot het maken der kadens en het uitmalen van binnenwater, indien hij verkoos die grond drassig te houden.

correspondentie N.d.B, 1819, SAGV

In februari 1832 schrijft Jonkheer Warin aan de burgemeester van Nederhorst den Berg:

"Nog gaf ik Ued. in overweging aan te dringen op eene beslissing van het gedeputeerd bestuur nopens het huis de Nes, want het is onder Utrecht gekadastreerd en van den Andel beschouwt het als onder die provincie behorende, en dus stoort hij zich niet aan het kadaster in Holland. Zoodanige commissie zoude tevens die kwestie kunnen verlevendigen en ten einde doen brengen".

Correspondentie N,d,B. 1832, SAGV.

Deze personen werkten t.t.v. de brand in de papierfabriek op de Nes.

1840. In- en uitgaande personen:

Jac. van der Linden, 27 jaar, gehuwd,
van Beverwijk, werkt op papierfabriek, Rooms.

Josina Nieuwenhuijsen, 26 jaar, gehuwd,
van Tilburg, werkt op papierfabriek, Rooms.

Corn. van der Linden, 17 jaar,
van Beverwijk, werkt op papierfabriek, Rooms.

Heintje van der Linde.

Johannes Hendricus Nieuwenhuijsen.

Vertrokken in februari naar Amsterdam.

Uit. Bevolkingsregister NdB/SAGV

VAN DE KAART

Ruud Verkaik

Dit keer een kaart die vele malen uitgegeven is in een toch korte periode, nl. "Stolpzicht" in de Stolp, nu Vaartweg. De stolp staat er nog, eens was dit een met riet bedekte stolpboerderij? Er naast rechts is nog een stukje gevel te zien van de stalhouderij van Bornhijm.

Nederhorst den Berg
Stolpzicht

Op een andere uitgave zijn ook nog de stalramen te zien. Mooi is de molen in de verte met de vliet er voor en aan de overzijde het sluishuisje van de Blijkpoldersluis, waar nu mevrouw Van de Assem woont.

Er is een ingekleurde kaart uit 1904 met het foutieve onderschrift: "De Vecht bij Nederhorst den Berg", welke meer laat zien van de sluis die er toen was. Het leuke hiervan is, dat er van dezelfde serie nr. 430 twee verschillende uitgaven zijn. Eén

is er namelijk gebruikt als reclamekaart. Dit werd wel meer gedaan; men kocht dan een partij kaarten op en liet de achterkant bedrukken. In dit geval was het de Firma H.L. Zeijlmaker & Zn. uit Sneek, handel in klompen, met als specialiteit **geschilderde klompen!**

In de jaren '50 werd de naam "Stolp" op verzoek van de bewoners veranderd in Vaartweg.

Firma H. L. ZEIJLEMAKER & Zn., Handel in ALLE soorten KLOMPEN.
Sneek 430. * 18 * **SNEEK.** * * * * * Specialiteit in geschilderde Klompen.

WAT VROEGER NOG KON IN ONZE OMMELANDEN

Gerard Baar

Bep Lodewijx, die u ondanks zijn hoge leeftijd nog altijd richting plassengebied kunt zien wandelen met zijn schuifelende tred en onafscheidelijk stokje, is een van de laatste polderjongens. Vanaf zijn vroege jeugd struinde hij door zod en moeras op zoek naar planten en bloemen in de natuur, die verkoopbaar waren op de markten in de stad. Zo heeft hij meer dan 40 jaar in de maanden juni en juli waterlelies verkocht in heel Nederland. Waterlelies plukken was een vak apart en moest met beleid gebeuren. Allereerst liet hij zijn nagels groeien om de stelen op ongeveer 30 cm onder water af te knippen. Als men zo te werk ging bleven de sappen in de stelen van de lelies zitten, waardoor ze veel langer houdbaar bleven.

Er waren wel stedelingen geweest die dachten dat zij dat ook wel even konden doen om snel wat geld te verdienen. Dat eindigde vaak in een nat pak omdat ze met trekken aan de bloemstengels nogal eens met boot en al omsloegen. Het gevolg: natte kleren en een boze moeder de vrouw. Nee, je ziel moest je in dit werk steken. Als de zon achter de horizon verdwenen is sluiten deze prachtige waterbloemen zich. Op dat tijdstip stapte Lodewijx in zijn boot en trok de polders in.

Hij vertelde dat de lelies uit de Ankeveense polders het allermooiste waren. 32 blaadjes per bloem, ze konden haast niet dicht na hun overdagse bloeiende pracht. Zoals boven beschreven werd, werd er zorgvuldig geplukt. De oogst werd in opengesnpte zakken gewikkeld en vervolgens afgedekt met natte bladeren, zodat ze de andere morgen vroeg net zo vers waren als de avond ervoor. Op de markt werden ze dan één voor één met de hand opengemaakt en in bossen van 5 aangeboden voor 50 cent de bos. Dan spreken we van vóór de oorlog. Als blikvanger werden er een paar in de drijschaal gelegd en met een beetje geluk gingen ze als broodjes van de hand.

Tegen het scheiden van de markt zakte de prijs natuurlijk, maar over het algemeen genomen was het goede handel. En ... een mooie gele plomp erbij kado deed wonderen. Daar kon je ook mooie varkens mee maken bij gebrek aan plastic boerderijbeesten.

Ouderen onder u herinneren zich dit nog wel. Wat lucifers (afgebrande natuurlijk) om de poten te maken en de rest van de gele plompvorm sprak voor zich.

"Ja, ja", verzuchtte Lodewijkx, "iedereen was blij met handel in die jaren als het weinig kostte". Er moest meer gebeuren om aan de kost te komen. Het waterlelieseizoen was maar kort. Rond Kerstmis werden er wilgentakjes gesneden, die als katjes in de loop van januari verkocht werden. Hij zette de katjes dan vaak in de kas van Gijs van Schaik (de toenmalige bloemist annex sigarenwinkelier) en kon zo, eerder dan de natuur toestond, met katjes naar de markt. Ook werden ze gebruikt voor de opmaak van mandjes met bloemen.

De mossoort Spagnum kwam eveneens voor in ons poldergebied. Lodewijkx ging dan vanuit de boot met laarzen het zod in om het mos met de greep te vergaren. Bij het uitspitten kwam natuurlijk allerlei ongedierte te voorschijn waar vooral roodborstjes op af kwamen omdat dat geen schuwe, eerder brutale vogeltjes zijn. Er schijnt er weleens een op zijn laars gezeten te hebben, die met een blik in zijn ogen "van schiet eens op" zat te wachten tot hij zijn greep opnieuw het zod indreef om met een krachtige slag de zoveelste plak mos op de hoop te gooien. Als hij vond dat het genoeg was, begon hij na een pauze (bedoeld om het mos wat uit te laten lekken) zijn boot vol te laden. Ergens aan de waterkant stond een bakfiets klaar om de lading van de boot verder te vervoeren.

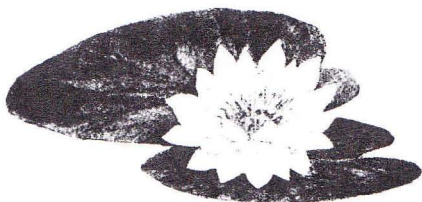
De meeste vrachten waren bestemd voor Amsterdamse bloemenwinkels en bij Ankeveen moest hij bij wijze van spreken al snelheid maken om de Vechtbrug te kunnen bedwingen. Dan kwam de brug over het Merwedekanaal er nog eens achteraan. Zo'n vracht mos was loodzwaar. Toen de auto zijn intrede deed ging hij ook met zijn kompanen naar Drenthe, waar het mos voor het oprapen lag in het hoogveen. Later is een groot gedeelte van die provincie gedraineerd of door betere waterbeheersing droger geworden en verdween het mos. "Je weet niet wat je ziet", verzucht Lodewijkx, "je ziet nu overal flatgebouwen".

In de polder werden nog meer planten geplukt. Kalmoes, een oeverplant, werd aan de fabrieken geleverd en o.a. gebruikt bij de fabricage van tandpasta.

Ook groeide er rijkelijk zonnedauw, deze vleesetende plantjes werden in potjes gezet en op de markt verkocht. De langbladerige zonnedauw werd gevonden langs de spoordijken. Zwanebloemen heeft hij nooit geplukt. Dat kon hij niet over zijn hart verkrijgen. Deze bloem staat altijd eenzaam en alleen, nooit in groepen. De rijke bagger staat borg voor het overleven van deze plant. Tegenwoordig worden ze nogal eens gestolen om dienst te doen als tuinvijverbloem, maar zijn dan geen lang leven beschoren. De zwanebloemen gaan onherroepelijk dood omdat ze de voedingsstoffen, die ze nodig hebben, niet uit de arme bodem kunnen opnemen.

Tot slot moeten we nog vermelden dat onze verteller zelfs in het hoge noorden van Noorwegen is geweest om rendiermos te zoeken voor orchideënkwekers. Dat is een witte mossoort. Ook dit is achterhaald, want tegenwoordig kweekt men orchideën op sponsachtig synthetisch kunstmos.

Alles gaat voorbij of verandert. Herinneringen blijven, evenals degene die ze bij zich draagt. Hij wordt alsmaar ouder en denkt steeds weer terug. Net zo lang tot er alleen nog herinnering bestaat en de rest bijzaak is.

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek

adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM

openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak

telefoonnummer: 035-292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *

idem, 1700-1936 *

gemeentebestuur, 1939-c.1968 *

bevolkingsregisters, (1830) 1850-1939 (1944) *

burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *

notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *

Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *

Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979

Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *

Horstermeerpolder, 1612-1980 *

Spiegelpolder, 1779-1979 *

Spiegel- en Blijkpolder, -1979

Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *

doopboeken (hervormd), 1639-1823

dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de
statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)

trouwboeken (hervormd), 1639-1823

begraafboeken, 1625-1828

klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):

3357 deel I (transporten en hypotheke) 1757-1774

3357 deel II (transporten en hypotheke) 1757-1774

3358 (transporten en hypotheke) 1775-1783

3359 (transporten en hypotheke) 1782-1802

3360 (transporten en hypotheke) 1803-1811

3361 deel I (schepenakten) 1577-1655

3361 deel II (schepenakten) 1660-1710

3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773

3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

Omslagprent

gemeentegrenzen van Nederhorst den Berg in
het jaar 1867 - de Horstermeerpolder is nog
niet drooggemaakt